

Семеен кодекс – нови предизвикателства за децата, трайно настанени в специализираните институции

Багряна Илиева

Cooperation in the field of child protection: The At the end of 2009 came into effect the new Family Code. It gives a modified system of relations based on marriage, kinship, adoption, and guardianship and custody. At Chapter Eight of the Code is representing the matter of adoption. It is entirely restructured and describes in detail both domestic and international adoption. This chapter is also associated with the Law on Child Protection, reflecting the new social policy and reform in specialized institutions. The main goal is in short terms of time, the children, whose parents do not have the will to take care of them in a family environment to be adopted.

Key words: children, family, Family Code, adoption, domestic and international adoption, A social worker, Practice, Social work, reform in specialized institutions, state institutions, NGOs.

Последната сесия на 40-ото Народно събрание прие новия Семейен кодекс. Той е обнародван в "Държавен вестник", бр. 47 от 23.06.2009 г., но влиза в сила от 01.10.2009 г. Така след двадесет и четири години се обнови семейното право в България. Новият Семейен кодекс дава променена уредба на отношенията, основани на брак, родство и осиновяване, както и на настояничеството и попечителството. Нормативният документ има 11 глави, като в последната - дванадесета, са включени административнонаказателни разпоредби за нарушения на длъжностни лица, осъществяващи дейност по пълно осиновяване. В сравнение с действащия от 1985г до момента, на първо място в кодекса са уредени взаимоотношенията при сключването на брак и прекратяването му, а след това - материята за отношенията между родители и деца: произход и осиновяване, правата и задълженията им.

Като най-дискутирана си остава материята за имущественобрачния режим. Замени се съществуващата т. нар. съпругеска имуществена общност, при която, най-общо казано, всеки съпруг има половината от всичко, придобито по време на брака. С новият СК се предвижда да има вече три, а не само един режим на имуществени отношения. Първият, който и досега съществуваше се нарича законов режим на общност. Вторият е законовия режим на разделност, където всички права, придобити от съпруг/а/ през време на брака, остават негова лична собственост. При този режим на задължения, за отговорността на текущите нужди на семейството се отговаря солидарно. Третият режим е договорният –при него се сключва предбрачен договор, който урежда имуществените отношения между партньорите.

В глава осма от Семейният кодекс е представена материята за осиновяването. Тя е изцяло реструктурирана и подробно и всеобхватно описва както вътрешното, така и международното осиновяване – както пълното, така и непълното осиновяване. Тази глава е тясно свързана и с Закона за закрила на детето (ДВ, бр. 48 от 2000г.) като отразява новата социална политика и реформата в специализираните институции. Целта е в кратки срокове децата, чийто родители не желаят да полагат грижи в семейна среда да бъдат осиновени. Новите моменти в тази глава се свеждат до:

- Разработване на регистрите на подлежащите на пълно осиновяване деца и национален регистър на лицата, желаещи да станат осиновители;
- Премахнато е съдебното производство за включване на детето в регистъра;
- Срокът 6 месеца за включване на детето в регистъра и за допускане на осиновяването без съгласието на родителите, започва да тече от настаняването на детето по административен ред в специализираната институция (чл. 93, ал. 2, чл. 84, ал. 2 СК);

- Настъпилите промени са в посока подобряване дейността на Съветите по осиновяване към Регионална дирекция за социално подпомагане (чл. 94 и 95 СК) и на Съвета по международни осиновявания в Министерството на правосъдието (чл. 114 и 115 СК);
- Налице е промяна в даването на съгласие от родителите на детето, което ще подлежи на осиновяване. Променен е срока при подписване на нотариално заверената декларация, като срока от 14 дни се увеличава на 30 дни след раждането на детето. [6]

От цитираните нови моменти в осма глава се цели да се ускори процеса на осиновяване или деинституционализация.

Процесът на деинституционализация на деца включва няколко основни елемента:

- Стесняване на входа на специализираната институция;
- Разширяване на изхода;
- Развитие на социални услуги в общността (алтернативни на институционалните социални услуги);
- Повишаване качеството на институционалните грижи, чрез поставяне в центъра интересите на децата.

Стесняването на входа на специализираните институции и разширяване на изхода се осъществява чрез прилагане на мерките за закрила, регламентирани в Закона за закрила на детето (чл.4 от ЗЗД), а именно: съдействие, подпомагане и услуги в семейна среда; настаняване в семейство на роднини или близки; осиновяване; настаняване в приемно семейство; предоставяне на социални услуги - резидентен тип; настаняване в специализирана институция; полицейска закрила; и др. [4]

В резултат на настъпилите изменения и допълнение през 2006г в ЗЗД осиновяването е мярка за закрила. Процедурите при тази мярка са детайлно разгледани в два подзаконовни нормативни акта – Правилник за дейността на Съвета по осиновяване и Наредба №4 за условията и реда за водене и съхраняване на регистър на деца за пълно осиновяване.

Дейността по осиновяване се извършва на две нива:

- Социални работници от отдел „Закрила на детето” към Дирекция „Социално подпомагане” проучват и оценяват кандидат - осиновителите и издадат разрешение за вписването им в националния регистър на осиновяващи за пълно осиновяване. Служителите също така съдействат на осиновителите при подготовката им за изпълнение на родителски функции за самото осиновяване, както и защита правата на детето при възникване на обстоятелства, свързани с прекратяване на осиновяването. Трета насока в работата на социалните работници е извършване на следосиновително наблюдение за период от две години.

- В Регионална дирекция за социално подпомагане се структурира Съвета по осиновяване и се водят два регистъра: регистър за деца за пълно осиновяване и национален регистър за осиновяващи. С приемането на новия Семейен кодекс Съвета по осиновяване увеличава заседанията си от две на четири пъти през месеца като разглежда досиетата на децата и кандидат-осиновителите и определя за всяко дете от регистъра подходящ осиновител. Стриктно се следи и уведомява Съвета по международно осиновяване за всяко дете с цел определяне на подходящ осиновител – чужденец.

Съществуват трудности при проследяване на това, какво се случва на изхода на институцията. Известни са данни от национално проучване „Социална оценка на грижите за деца в България” проведено през 2001г като причините за напускане на деца в Домовете за медико-социални грижи за деца /ДМСГД/ са: реинтегрирани при

родителите си 26%, преместени в друг дом 12%, други -8%, а осиновените са 54%. В Домовете за отглеждане и възпитание на деца лишени от родителска грижа /ДОВДЛРГ/ върнати на родителите са 41%, преместени в друг дом – 22%, други – 7% , а осиновените са 30%. От тези данни се вижда, че по-широко е отворен изхода на ДМСГД, като повече от половината от децата напускат институцията и най-много деца се осиновяват - 36%. Въпреки липсата на подобна статистика за 2008г много специалисти смятат, че подобна насока има и към момента – по-голям дял деца се осиновяват на възраст до 3г от общия брой деца за осиновяване. Не можем да не отбележим, че намалява броя на децата за осиновяване от всички институционализирани деца, както и самите деца настанени в институциите. [1]

Проследявайки данните от 2001 до 2007 г. /табл.1/ може категорично да се каже, че се утвърждава трайна тенденция към намаляване броя им. В сравнение с 2001 г. броят на институционализираните деца намалява с 4590 деца или 36,4%. [3]

Брой деца, настанени в специализирани институции 2001 – 2007 г.:

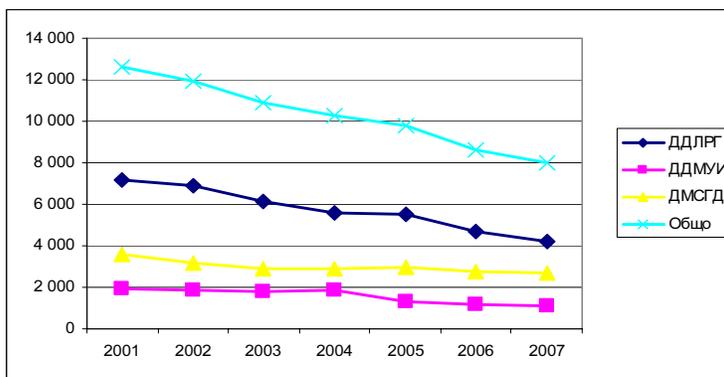

Табл. 1

В отчета на Държавната агенция за закрила на детето /ДАЗД/ за 2008г. общия брой на децата, отглеждани в специализирани институции към 31.12.2007 г. е 8019. Спрямо предходната година броят им намалява с 634 деца или 7.3%. В ДМСГД, където се отглеждат деца от 0 до 3 годишна възраст (зdravi и с увреждания, като някои деца с увреждания остават до 7 годишна възраст), към 31.12.2007 г. броят на децата е 2715. В ДДЛРГ, в които се отглеждат деца от 3 до 18 години, към 31.12.2007 г. броят на институционално отглежданите деца е 4 189. В ДДМУИ, в които се отглеждат деца от 4 до 18 годишна възраст, към 31.12.2007 г. са настанени 1 115 деца. [3]

Според Националното проучване на ДАЗД през 2006г., освен че намаляват настанените деца в ДМСГД и в ДДЛРГ, втората особеност която може да се отбележи е, че повече от 80 % от децата, намиращи се в тези специализирани институции, имат семейство и са настанени поради невъзможност да бъдат отглеждани в семейна или близка до семейната среда. „Основните фактори, които обуславят настаняването на децата от семейства в неравносройно социално положение в специализирани институции, са трудностите, които те срещат при отглеждането им (икономически, психологически, социални), съчетани с липсата на достатъчно алтернативни на институционалната грижа услуги. Основните рискове, на които са подложени децата в тези семейства, са свързани с качеството на живот,

климата в семейството и достъпа на децата до образование. Най-голям е относителният дял на децата в специализирани институции, които са от семейства с един родител - 46 %. Родителите на 40 % от децата са безработни, с много нисък социален статус и са в невъзможност да се справят с отглеждането им. Децата от многодетни семейства са 27 % от настанените в специализираните институции, следвани от децата, които са изоставени или подхвърлени от своите родители - 15 % , и децата, на които единият родител е починал - 8,6 % . Пълни сираци са 2 % от настанените в специализирани институции". [5]

Чрез настъпилите промени в Семейния кодекс трудно ще се осигури най-добрия интерес на детето при отглеждането му в семейна среда чрез предприемане на мярката за закрила – осиновяване, т.к голяма част от българските кандидат-осиновителите имат желание да осиновят дете до 3 години. Цитираните данни показват, че има голям брой деца, които въпреки промените в Семейния кодекс ще останат за отглеждане и възпитание в специализираните институции /най-вече за децата настанени в ДДЛРГ/. За тази цел е необходимо развиване на национална политика към стимулиране предлагането на социални услуги от държавата и от неправителствените организации в цялата страна с цел предотвратяване настаняването на деца в специализирани институции. Към момента националните програми и проекти са концентрирани предимно в големите градове, където има и повече детско население. Необходими са усилия при разгръщане на дейности за предлагане на социални услуги и в малките населени места. Наличието на повече доставчици, разширяване полето на действие на социалните услуги и развитие на нови гъвкави услуги по превенция, ще ограничи риска от "бедност" и ще подкрепи българското семейство при отглеждане на децата им, което е сигурна гаранция за намаляване броя на изоставените и настанени деца в специализираните институции.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Бюлетин на ДАЗД, 2002г, бр.2
- [2] Доклад на АСП за 2008г.
- [3] Доклад на ДАЗД за 2008г.
- [4] Закон за закрила на детето;
- [5] Национална стратегия за детето 2008-2018г.
- [6] Семейен кодекс.

За контакти:

Докторант Багряна Илиева, Катедра "Педагогика, психология и история", Русенски университет "Ангел Кънчев", тел.:082-240 813, e-mail: b_r_ilieva@hotmail.com

Докладът е рецензиран.